

TISZAKÁLMÁNFALVA AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN

A VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSE, A FÉRFIAK ZÖME HADBA VONUL

Tiszakálmánfalván az egyszerű emberek nem szenteltek különösebb figyelmet a nagypolitika eseményeinek, ezeket főleg a papok, tanítók, tisztviselők és a falu választott vagy kinevezett (virilisták) képviselői kísérték. Ferenc Ferdinánd trónörökös szarajevói meggyilkolásáról azonban mindenki értesült. A háborús hangulatban a hatalmas többség elhitte, hogy Szerbia „reggeli” lesz a Monarchia hadserege számára.

Az első világháború kitörése alapjaiban változtatta meg a tiszakálmánfalvi közösség életét. A búza aratása és a cséplés még nem fejeződött be, amikor a katonaköteles férfiak egy része már megkapta a behívót. 1914 júliusának utolsó hetében bevonult a tartalékosok egy nagyobb csoportja, 1914. augusztus 9-én pedig az újoncok is. A falu lakossága a mind nagyobb számban bevonuló katonákat azzal kísérte ki, hogy hamarosan viszontlátják egymást. Arra számítottak, hogy egy-két hónap alatt rendreutasítják Szerbiát, de a háború elhúzódni látszott. A következő három évben besorozták az 1868 és 1900 között született férfiakat is.

Balázs József tanító feljegyzése szerint a háború első napjaiban nagy riadalmat okozott a szerb csapatok átkelése a Száván, a Szerémségbe való betörése. A falu néhány napig tele volt indíjait, rumait, ópázovait menekültekkel, mire megérkezett egy debreceni huszárezred és egy egri népfőlkelő ezred, amely visszavonulásra kényszerítette a szerb csapatokat.

Először legtöbben Pécsre vonultak be, a tartalékosok a 6. királyi gyalogosezredbe. Az említett ezreden kívül a tiszakálmánfalviak a következő katonai egységekben és fegyvernemeknél szolgáltak: a 6. gyalogsági honvédeezrednél, amely arról ismert, hogy 1915-ben Szarkotics tábornok parancsnoksága alatt bevették Lovcent, és elfoglalták Crna Gorát; a 32. gyalogsági honvédeezrednél; a 4. huszárezrednél; a 15. tábori tüzérségi ezrednél; a IV. utászszázalójnál.

A 40 éven felüli férfiak a 6. és a 8. szárazföldi ezredben szolgáltak. Néhányan a falubeliek közül a nehéztüzérségnél, a telefonos és a távírdászati egységnél, vagy a vonatokon teljesítettek szolgálatot. Legtöbben a balkáni, galíciai, román, olasz és orosz fronton harcoltak. Sokan a 6. gyalogsági honvédeezreddelel, Kövess és Kraus tábornokokkal, von Mackensen német tábornagy parancsnoksága alatt álló német birodalmi csapatokkal 1914–15-ben végigharcolták Szerbiát és Crna Gorát. A legyőzött szerb hadsereg maradéka Albánián keresztül Korfu szigetére vonult.

Legtöbb tiszakálmánfalvi katona 1916-ban a Kárpátokban, a brussilowi áttöréskor, valamint a zborovi és cebrowi nehéz harcokban vesztette életét, sokan pedig 1918-ban Isonzónál (Szocsi), Görtznél (Gorica) és Piavenál estek el.

A HÁBORÚS ÉVEK TÖRTÉNESEI A FALUBAN

Az elhúzódó háború mind nehezebb helyzetbe hozta a falu lakosságát. Felnőtt férfi alig volt a faluban, mindannyian a fronton voltak. Sok minden hiányzott a cukortól, olajtól kezdve a petróleumig és a gyertyáig. Jöttek a táviratok a frontokon hősi halált halt apákról, férjekről, a 18–20 éves fiúkról. Mind több ember tette fel a kérdést, hogy mit keres a magyar katona a messzi Oroszországban, Galíciában, Crna Gorában, Olaszországban. A többgyermekes családok – ahonnan a családfőket a harctérre vitték – kevés földjükből és hadisegélyből tengették életüket.

Tiszakálmánfalván is – hadi célokra – a római katolikus templom három hangja közül kettőt leszereltek. Előzőleg hosszan bongtak-zengtek a harangok, majd 1916. szeptember 21-én Milla Imre vezetésével a hívek hatalmas tömege vallási énekekkel kísérte ki a harangokat a vasútállomásra.

Radók Józsefet, a kisiskolások tanítóját 1916-ban szintén mozgósították. Távollétében – 1918 őszeig – Balázs József tanító fia, a szintén tanító ifjú Balázs József helyettesítette.

Az 1918 márciusában megkötött breszt-litovszki béke a központi hatalmak és Oroszország között nagy örömet váltott ki a faluban, Balázs József tanító a béke hírére „öt pálinkát és egy liter bort ivott meg”.

A falu népességét ebben az időben nemcsak a háborús áldozatok ritkították, hanem a különböző betegségek is. Az akkori községi adatok szerint 1917-ben 48, 1918-ban 88, 1919-ben pedig 37 áldozatot követelt a járványi méreteket öltő vérhas, tüdővész és a spanyolnátha.

Ezekben az években gyorsan váltakoztak a községi jegyzők. Balogh Alajos elhunytá után a horvát-bunyevác származású Dévich Elemért nevezte ki a tite-li főszolgabíró tiszakálmánfalvi jegyzőnek, de felesége hirtelen halála miatt már 1918 elején távozott a faluból.

A VAGONTŰZ – SZERENCSÉTLENSÉG VAGY FORRADALMI MEGMOZDULÁS?

1918. november 4-én Tiszakálmánfalván tragikus kimenetelű vagontűz tört ki, amely 19 áldozatot követelt. A Kövess tábornok parancsnoksága alatt álló osztrák–magyar katonaság visszavonulóban volt a szerb frontról, és a tulajdonát képező fegyvereket és üzemanyagot igyekezett megmenteni, megfelelő katonai kísérettel pedig hazaküldeni. A benzolt (gyorsan párologó folyékony szénhidrogén) és petróleumot szállító vagonok a vasútállomás mellékvágányára lettek irányítva, újabb vagonok csatlakozását várva Tiszakálmánfalván.

Mivel a helybeli lakosok nem tudtak petróleumot szerezni, a néhány órára figyelmetlen módon őrizetlenül hagyott vagonokhoz páran odalopakodtak, majd egyre nagyobb számban hordták el a petróleumot kannákban vagy edényekben. Egy óvatlan pillanatban valaki cigarettacsikket dobott el nem messze a vagonoktól, aminek következtében azok pillanatok alatt lángba borultak. Sokan égési sérüléseket szenvedtek, 19-en meghaltak, a Nagy családnak négy tagja megégett.

A vagontüzzel kapcsolatban a faluban állandóan az a meggyőződés uralkodott, hogy a tragédia a vagonokat őrző katonák dezertálása miatt következett be – többségük egyszerűen hazament. Mészáros Sándor szerint a tömeg megtámadta és felgyújtotta a petróleumos vagon, amelynek során tíz ember halt meg (MESAROS 1981: 49).

A magyar történetírásban felvetődik az a kérdés, vajon az eset értelmezhető-e tudatos szabotázsaként, munkásmozgalmi ellenállásként (HAJDÚ 1968: 94)? A budapesti szociáldemokrata *Népszava* így nagyítja fel az eseményt:

„A bácskai Tiszakálmánfalva népe lefoglalta az állomáson veszteglő petróleumot és benzint szállító vonatot, valaki az új szabadság mámorában cigarettára gyújtott, s elhajított gyufája egy benzinnel telt vödörbe esett, amely azonnal fölrobbant, a tűz átragadt a vonatra, s egyik tartály a másik után robbant föl... A tűzeső lángba borította a rablásban részt vevő asszonyok és lányok ruháját. A katasztrófának eddig hatvan halottja és több száz sebesültje van” (NÉPSZAVA 1918. 11.).

Milla Imre feljegyzései az 1918-as vagontüzről a hitelesek, miszerint az esemény a véletlen folytán következett be, és semmiképpen nem tekinthető tudatos munkásmozgalmi megmozdulásnak. A résztvevők főleg asszonyok és lányok voltak, szociális jellegét a nincstelenség és az áruhiány adta meg. A tiszakálmánfalvi vagontüz áldozatai név szerint:

1. Godány Jánosné Gőz Katalin (28 éves); **2.** Godány János, kovácssegéd (28 éves); **3.** Grisza György, kőművessegéd (18 éves); **4.** Szabó Pálné Nagy Erzsébet (27 éves); **5.** Molnár Józsefné Nagy Julianna (42 éves); **6.** Horvát Lajosné Szabó Ágnes (26 éves); **7.** Purpusz Katalin (23 éves); **8.** Erlauer Andrásné Drobnik Mária (32 éves); **9.** Müller Andrásné Panzhof Katalin (40 éves); **10.** Somogyi Mihályné Pap Rozália (32 éves); **11.** Teleki István, földműves, napszámos (29 éves); **12.** Csányi István, földműves, napszámos (49 éves); **13.** Magyar Jánosné Nagy Mária (28 éves); **14.** Bercsényi Viktor (19 éves); **15.** Futó Jánosné Nagy Rozália (27 éves); **16.** Hörner Mártonné Herdt Erzsébet (25 éves); **17.** Pásztor Mihályné Vasas Marcella (21 éves); **18.** Nagy Istvánné Pajzer Anna (30 éves); **19.** Szöllösi Sándorné Molnár Karolina (26 éves).⁵⁹

A legfiatalabb áldozat 19, a legidősebb 49 éves, 16-an 32 éven aluliak, tehát valamennyien fiatalok, 17 magyar és 2 német, 5 legény vagy hajadon. Egy biztos, semmilyen „forradalmi vágy” nem hajtotta őket, csak a szükség.

A harctereken, a járványos betegségekben, a vagontüzben Tiszakálmánfalva 2100 lakosa közül több mint 300-an haltak meg, a lakosság közel 15%-a.

⁵⁹ A budiszavai római katolikus plébánia levéltára és a budiszavai községháza anyakönyveinek adatai az 1918-as évre vonatkozóan.

TISZAKÁLMÁNFALVA HŐSI HALOTTAI AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

A több mint 300 besorozott katona közül Bukovinában, Galíciában, Oroszországban, Szerbiában, illetve az olasz hadszíntéren 69 személy vesztette életét: 42 magyar és 27 német, 43 római katolikus, 22 lutheránus és 4 kálvinista. Következzenek az áldozatok nevei és adatai:

1. Alexander János, Tiszakálmánfalván született 1892. 08. 26-án, szülei Alexander János és Offenbäcker Éva, nőtlen, Újvidéken kereskedelmi iskolát végzett; **2.** Arras János, lutheránus német; **3.** Balázs János, Temerinben született 1885. 04. 10-én, Varga Veronika férje, Balázs András és Sándor Rozália fia; **4.** Borza János, kálvinista magyar, nőtlen; **5.** Bujdosó János, kálvinista magyar, nő; **6.** Burghardt Mihály, lutheránus német; **7.** Csányi Sándor, Tiszakálmánfalván született 1892. 02. 28-án, Csányi János és Pap Terézia fia, nőtlen; **8.** Decker Konrád, lutheránus német; **9.** Dobosi Pál, Tiszakálmánfalván született 1887. 10. 15-én, Bozóki Julianna férje, Dobosi Pál és Zavarkó Rozália fia; **10.** Drobnyik Ferenc, Bácsföldváron született, Grisza Rozália férje, Drobnyik Gergely és Barna Ágnes fia;

11. Fuzskó István, Tiszakálmánfalván született 1891. 03. 22-én, Fuzskó István és Zarnóczki Rozália fia, nőtlen; **12.** Gombár István, Temerinben született 1883. 07. 19-én, Csizmár Veronika férje, Gombár Mihály és Kasza Katalin fia, orosz hadifogságban halt meg; **13.** Górh Péter Pál, Péterrévén született, rendőrvezető volt, nő; **14.** Göttel Dávid, lutheránus német; **15.** Greiling Jakab, lutheránus német; **16.** Grisza Károly, Ókéren született, Talló Erzsébet férje, Grisza István és Horgász Ilona fia, a Berhen körüli csatatéren esett el; **17.** Gyuráki Mátyás, Tiszakálmánfalván született 1893. 02. 05-én, Gyuráki András és Gombár Rozália fia, nőtlen, Bukovinában halt meg; **18.** Haug János, lutheránus német; **19.** Hoffer Károly, lutheránus német; **20.** Horgász István, Ürögön született 1885. 07. 11-én, Pápista Veronika férje, Horgász Péter és Ipacs Terézia fia;

21. Jánosi Mihály, Temerinben született 1874. 09. 13-án, Nagy Mária férje, Jánosi József és Bartók Erzsébet fia; **22.** Kis János (Olajos), Tiszakálmánfalván született, kálvinista magyar, Gőz Katalin férje, a moravci csatatéren esett el; **23.** Kismiska István, Topolyán született 1872. 11. 16-án, Vasas Rozália férje, Kismiska Péter és Bartos Borbála fia, 1917. május 26-án halt meg vonatban, Kassán temették el; **24.** Klemens Jakab, lutheránus német; **25.** Kovács András, Kalmár Rozália férje, tüdőbajt kapott a háborúban, hazaküldték, 1918. 05. 20-án meghalt; **26.** Lasi Heinrich, lutheránus német; **27.** Mahler György, lutheránus német; **28.** Masa József, Tiszakálmánfalván született 1890. 01. 20-án, Masa Péter és Rózsi Ágnes fia, nőtlen; **29.** Molnár József, Tiszakálmánfalván született 1895. 03. 14-én, Molnár András és Pálincás Katalin fia, nőtlen, népfölkelő, Lembergben, Galíciában halt meg; **30.** Mohr Jakab, lutheránus német;

31. Morgenthaler György, lutheránus német; **32.** Mucsi Illés, Óbecsén született, Horvát Katalin férje; **33.** Nagy István (Drubint), Temerinben született 1886. 01. 16-án, Pajzer Anna férje (a feleség vagontüz áldozata lett 30 éves korában), Nagy János (Drubint) és Szilák Rozália fia; **34.** Nagy János (Szomorú), Tiszakálmánfalván szüle-

tett 1893. 05. 18-án, Nagy János (Szomorú) és Király Erzsébet fia, nőtlen, népfölkelő, Galíciában esett el; **35.** Nagy János, Barna Rozália férje, hazaküldték a háborúból, 1915. 12. 23-án Tiszakálmánfalván meghalt; **36.** Nagy Mihály, Tiszakálmánfalván született 1892. 07. 15-én, Nagy Márton és Ökrész Katalin fia, nőtlen, eltűnt az orosz fronton; **37.** Nagy Sándor (Palócz), Temerinben született 1883. 12. 24-én, Derkovics Veronika férje, Nagy András (Palócz) és Hartyáni Ágnes fia; **38.** Niefer György, lutheránus német; **39.** Nikolics István, Nikolics Jánosné szül. Tót Franciska és Nacsinak Kálmán fia, kálvinista, nőtlen; **40.** Ördög István, nős, Ördög József fia;

41. Ördög András, nőtlen, Ördög József fia; **42.** Pajzer Antal, Topolyán született, Rada Mária Magdolna férje, Pajzer János fia; **43.** Pataricza Mihály, Temerinben született, Surján Rozália férje, rendőr volt Tiszakálmánfalván, Pataricza József és Mojisko Veronika fia, idehaza halt meg 1917. 05. 31-én; **44.** Pápista István, Tiszakálmánfalván született 1892. 06. 03-án, Pápista József és Surján Klára fia, nőtlen; **45.** Pápista István, Tiszakálmánfalván született 1893. 06. 03-án, Kohanec Rozália férje, Pápista István és Borsos Erzsébet fia, Kragujevacon hadifogságban, hastífusz következtében halt meg 1914 decemberében; **46.** Pusztai Pál, Pusztai Pál fia, nőtlen; **47.** Pusztai Tamás, Závodszi Julianna férje, Pusztai Pál fia, ifj. Pusztai Pál testvére, vonatkísérő katona, a bukaresti kórházban halt meg; **48.** Rapcsó János, Tót Ilona férje, Rapcsó János és Süli Erzsébet fia, hősi halált halt Zemun mellett 1914. 10. 25-én; **49.** Scher János, lutheránus német; **50.** Schrammel András, lutheránus német;

51. Schwalm Frigyes, Schwalm György fia, lutheránus német; **52.** Schwalm János, lutheránus német; **53.** Schwalm Frigyes, lutheránus német, Mayer Julianna férje; **54.** Sós György, Tiszakálmánfalván született 1892. 03. 24-én, Zséli Katalin volt az élettársa, Miklós Ágnes a felesége, Sós György és Simon Ansia fia; **55.** Steigele Péter, lutheránus német; **56.** Senselstein Krisztián, Ringwold Apollónia férje, katolikus német; **57.** Szabó Pál, Balog (Pilátus) Veronika férje, Szabó Pál és Süli Viktória fia; **58.** Szajkó István, Szajkó György és Novák Mária Magdolna fia, nőtlen; **59.** Szkotovics Ferenc, Temerinben született 1893. 12. 11-én, Szkotovics Ferenc és Varga Anna fia, nőtlen; **60.** Szöllösi Sándor, Temerinben született 1889. 11. 08-án, Molnár Karolina férje, Szöllösi Sándor és Wohlper Franciska fia;

61. Varga Mihály, Halasi Erzsébet férje, román hadifogságban halt meg; **62.** Varjú Ferenc, Tiszakálmánfalván született 1898. 04. 02-án, Varjú Károly és Szkotovics Julianna fia, nőtlen; **63.** Varjú János, Tiszakálmánfalván született 1895. 06. 17-én, Varjú Károly és Szkotovics Julianna fia, nőtlen; **64.** Vasas József, Temerinben született 1882. 07. 17-én, Heretek Mária férje, Vasas János és Petró Terézia fia, jobb lábát levágták a nagyszebeni kórházban, fertőzést kapott és meghalt, Nagyszebenben van eltemetve; **65.** Wiegand Jakab, lutheránus német; **66.** Wild Konrád, lutheránus német; **67.** Wolf Gáspár, lutheránus német; **68.** Zsadányi József, Temerinben született, Zsadányi Katalin fia, nőtlen, kiskorú volt, önként állt be katonának; **69.** Zsúnyi András, Temerinben született 1885. 10. 17-én, Balázs Viktória férje, Zsúnyi István és Tót Borbála fia.⁶⁰

⁶⁰ *A római katolikus plébánia levéltára*, Tiszakálmánfalva. Szám nélkül. (A hősi halottak száma, nemzeti és vallási struktúrája, neve és adataik Milla Imre római katolikus plébános feljegyzései alapján készültek.)

Milla Imre még egy Tiszakálmánfalváról bevonuló hősi halottat jegyzett föl, ő nem más, mint Lakatos János, aki Kis-Nezsényben (Bánát) született 1893. 02. 24-én, Balázs Amália férje, Lakatos Erzsébet fia, muzsikus cigány volt, Tiszakálmánfalván nősült és lakott. Hogy nem lett 70. hősi halott, annak csak egy oka van. Ahogy Milla Imre írja: „itt nem volt illetősége”, vagyis nem volt a községhez bejelentkezve.

Ha figyelmesen átnézzük a listát, látjuk, hogy a hősi halált halt férfiak mindegyike a legszebb éveiben volt. Húsz közülük nőtlen volt. Az Ördög, a Pusztai és a Varjú család mindkét fiát feláldozta a haza oltárán. Vajon érdemes volt-e? Vajon érdemes volt-e több százezer magyar és nem magyar fiatal életét feláldozni egyetlen emberért, bárki legyen is az? A tiszakálmánfalvi anyák, apák, feleségek és félárva gyermekek lelkében bepótolhatatlan űrt hagyott szeretteik elvesztése.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ BEFEJEZÉSE, A SZERB HADSEREG BEVONULÁSA

Magyarországnak ebben az időben csak politikusai voltak, olyan formátumú államférfiai nem, mint Kossuth, Deák, Széchenyi vagy Tisza Kálmán. Gróf Tisza István miniszterelnök 1914-ben ellenezte a háborút Ferenc Ferdinánd meggyilkolása miatt, de végül a háború mellett foglalt állást. Magyarországnak nem volt külügyminisztériuma, hadügyminisztériuma, ezek a hatáskörök az 1867-es osztrák–magyar kiegyezéssel a Monarchia hatáskörébe tartoztak. Ez még egy ok arra, hogy Magyarországot diplomáciai téren, a tárgyalóasztalnál még a háborús vereségnél is súlyosabb csapás érte. A románok, szlovákok, szerbek és horvátok már a háború alatt terveket készítettek Magyarország feldarabolására, a magyar diplomáciai ellenlépések, inkább kísérletek, túl későn történtek meg. Az ország kétharmad része, szinte puskalövés nélkül, simán elveszett.

Ahogy a háború a vége felé közeledett, a faluban mind jobban terjedt a hír, hogy a Délvidék, így Tiszakálmánfalva is, a szerb katonaság megszállása alá fog kerülni. Az embereken úrrá lett az elkeseredés az elveszített háború, a Monarchia és még inkább Magyarország összeomlása és feldarabolása miatt.

Az említett tragikus kimenetelű vagontűz idején a községben már bizonyos fokú interregnum, hatalmi válság volt érezhető. Az egyetlen vigasz a lakosság számára a harcterekről hazaérkező élve maradt hozzátartozóik voltak.

1918. november 10-én a szerb hadsereg bevonult Tiszakálmánfalvára. Erről az eseményről a *Waldneudorf* című könyv így ír: „Újvidékről, a kátyi országúton érkezett meg egy fogatos kocsin hat egyenruhás, pofaszakállas katona szörmesapkában, a mellükön lőszertartó övvel, vállukon hosszú, bajonettos puskákkal. Az emberek behúzódtak házaikba. Amint a kocsi megállt a községháza előtt, a lépcsőkön csak az idős községi szolga, Ország Pál állt, akinek torkán akadt a szó, amikor megpillantotta az új urakat. Szótlatlanul vezette a jegyzői irodába a hat fegyveres katonát, akik nagyon meglepődtek, mivel szerb nyelvű kérdéseikre szerb nyelvű válaszokat kaptak” (WURTZ 1984: 42). 1918-ban a falu jegyzője a szerb nemzeti-ségű Dunderski Lujo volt, a bíró pedig Szkotovics Mihály.

Tehát a szerb katonaság semmilyen ellenállás nélkül, békés úton vette át a hatalmat, és igyekezett együttműködni a falu vezetőivel.

Ezekben a napokban Balázs József tanító ezt jegyezte be naplójába: „Ki hitte volna még szeptemberben is, hogy így fog végzödni a dicsőséges háború”. Azt is feljegyezte és elismerte, hogy a községbe érkezett szerb katonaság „gavallérosan viselkedik” (a napló 1984. 03. 10-én, Szabadkán Balázs Ödön – Dönci tulajdonában volt).

Az emberek abban reménykedtek, hogy esetleg csak ideiglenes állapotról van szó. A kivárás idejét élték, ugyanakkor fennmaradásuk érdekében rendkívül nehéz gazdasági körülmények között igyekeztek felkészülni az előttük álló télre.

TISZAKÁLMÁNFALVA ÉS A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉS

Tekintet nélkül arra, hogy a Délvidék hivatalosan még mindig Magyarországhoz tartozott, az újvidéki 1918. november 25-én meghozott szerb határozat után, hogy elszakadnak Magyarországtól és Szerbiához csatlakoznak, a szerb hatóságok – minden tiltakozás és ellenkezés dacára – a megszállt területeken fokozatosan bevezették a szerb közigazgatást. A Magyarországhoz kötődő gazdasági együttműködést szintén igyekeztek megakadályozni és Szerbia felé irányítani. Így az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés, bármennyire is csalódást és nagy csapást jelentett, a már fennálló szerb megszállást és közigazgatást szentesítette.

Tiszakálmánfalván csönd honolt, a környező szerb falvakban – Kátyon, Kovi-lon és Sajkásszentivánon – nagy ünnepségeket rendeztek.

1920. június 8-án Kátyon rendeztek nagy népünnepélyt. A késő délutáni órákban több mint 30 kátyi fiatal lovas, mögöttük 14 feldíszített lovas kocsi – tele emberekkel – baráti látogatásra indult Tiszakálmánfalvára. Énekelve és puskákból lövöldözve értek Tiszakálmánfalvára (a szerbek Proseknak kezdték nevezni). Amikor az emberek meghallották az énekszót és a lövöldözést, félelemmel a szívükben merészkedtek ki az utcára megnézni, mi is történik. A kátyiak a községháza elé mentek, ahol már összejött sok helybeli magyar és német lakos is. A kátyi szó-nokok beszédet tartottak, amelyben kiemelték, hogy a szerb nép szenvedéseiért és a magyar uralom alatti sanyarú helyzetükért nem okolják a velük élő egyszerű magyar népet, hanem baráti jobbot nyújtanak neki. Többek között ezt mondták: „Mi a gyűlöletre szeretettel válaszolunk. Kitarjuk előttetek nemes szívünk, és testvérként viseltetünk irántatok. A mi szívünkben nincs gyűlölet, benne mindenki számára van hely. Azért jöttünk, hogy magyar és német testvéreinkkel együtt ünnepeljük meg ezt a történelmi jelentőségű napot” (ZASTAVA 1920. 06.: 2).

Ezután együtt ünnepelték a történelmi napot, majd az itteni ünnepély után a tiszakálmánfalvi magyarok és németek egy csoportja hazakísérte a kátyi szomszédokat. Ott pedig, ahogy a *Zastava* írja, szerb szokás szerint, hajnalig ünnepeltek. Itt említem meg, hogy kiemelkedő történészünk – Mészáros Sándor – a kátyi látogatók helyett tévedésből kničaniniakat említ (MESARÓŠ 1981: 85).

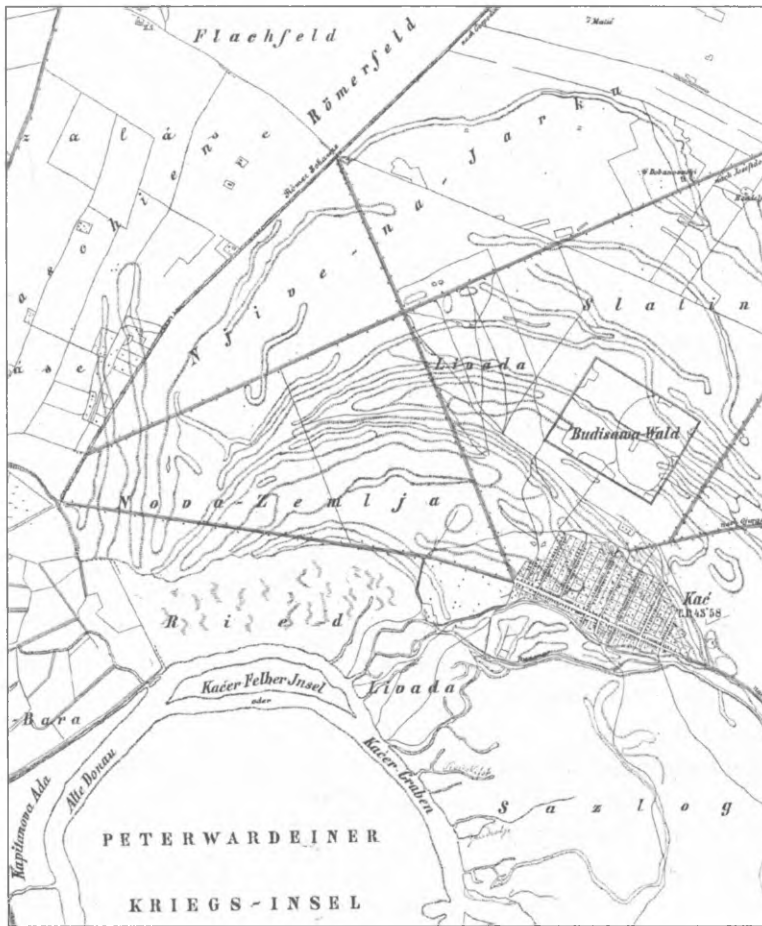
A BUDISZAVA ELNEVEZÉSRŐL

A szerb csapatok bevonulása és az első világháborút lezáró trianoni szerződés után a szerbek, illetve az új hatalom számára a Tizsakálmánfalva név politikai okokból elfogadhatatlanná vált. Számukra Tisza Kálmán a magyarosítás és a délvidéki szerbség elnyomásának, jogaik csorbításának jelképe volt. A falu magyar és kisebb részében német lakossága a továbbiakban nem szólhatott bele a település nevének meghatározásába. Szorongva várták sorsuk alakulását és az új helységnevet. A környező szerb falvakban, a titeli járási hatóságok berkeiben és a szerb nyelvű sajtóban 1918 novembere és 1920 között a következő helységnevek voltak „forgalomban”: „Šajkaško Novo Selo”, „Prosek”, „Budisava”.

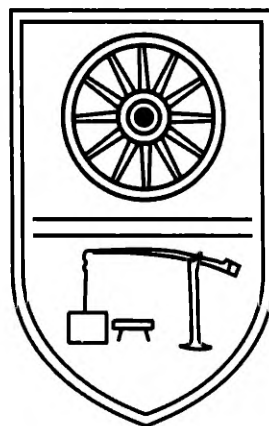
Az első helynév az új falu földrajzi fekvésére utal, hosszú, három szóból áll a szerb neve, lehetséges magyar fordítása („Sajkás-vidéki Új Falu”) sem látszott jó gyakorlati megoldásnak. A Prosek („Irtvány”) nevet mindjárt 1918 novemberében a *Zastava* című lap használta a már tervszerűen, erdőirtás nyomán épített falu múltjára utalva. Mind a szerb elnevezés, mind magyar fordítása túl igénytelen, rossz megoldás lett volna.

Az 1918. év végén és 1919 folyamán túlsúlyba került a Budisava („Budiszava”) elnevezés, és 1920-ban már közhasználatban volt. Honnan ered ez a név? A Csajkás kerület állami tulajdonban lévő erdői 1810-ben hét körzetre (revierre) lettek felosztva, az egyik erdőkörzet neve Budisava (Budiszava). Még előbb, 1784-ben a Káty melletti „Budisava” erdőrészben működött a Csajkás-vidéki tenyészmenálmás, hogy minél jobb fajta lovakat tenyészsenek (GAVRILOVIĆ 1975 I.: 404–405, 412). Tehát a Budiszava elnevezés területi, földrajzi szempontból kötődik a településhez. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság belügyminiszterének 1922. május 15-ei rendelete alapján Tizsakálmánfalva hivatalos neve Budisava lett, amely a *Hivatalos Lapban* 1922. május 30-án jelent meg (GAVRILOVIĆ 1975 I.: 412).

A Budiszava név eredetével kapcsolatban még egy említésre méltó állítás ismeretes. Nikola Gaćeša történész szerint Budiszava már 1448-ban említett helység mint Bács megyei település, Bodiszló néven. A török uralom alatt Bodiszló a titeli náhijéhez tartozott, és 1554-ben 11 család lakta (N. GAĆEŠA É. N.). Ezt az állítást nem tartom valószínűnek, mert a Győrffy György-féle, a középkori, későbbi Sajkás-vidék településeit megjelölő térképen van ugyan Bogyiszló, amely azonos lehetne a Gaćeša által említett Bodiszlóval, de ez a település nem Tizsakálmánfalva helyén vagy közelében volt, hanem tőle jóval távolabb, Kovil–Szentivántól északkeletre, közelebb a Tiszához, mint Kovil–Szentivánhoz.

A 19. század közepe táján készült osztrák térképen – a Csajkás-vidéken – jelölve volt az egyik erdőrész neve, a Budisawa Wald

A falu címerének első rajza